

guatge (per tant no podem fer gaire cas de la seva è oberta i -e final, potser degudes a manlleu del castellà).⁶ Hi ha un arag. *tierco* que conserva cap a l'Ebre l'acc. antiga «tieso, áspero, endurecido» (Puyoles-Valenzuela) i a Magallón «áspero y rígido» (Lázaro C.),⁵ però aquesta *ie* potser s'explica allí per contaminació de *tieso*.

Més enllà dels Pirineus *terc* és un mot peculiar del Bearn, on ja va usar-lo en el S. XVI Arnau de Saletes, amb el sentit de 'cruel', en els versos citats per Lespy i el *TdF*: «desliura'm de la violensa / de la gent *terca* qui m'ofensa»; avui *térc*, *térque*, amb *e* tancada, continua usant-se a la vall fronterera d'Aspa i en els Alts-Pirineus, amb el sentit castellà de «tenace, opiniâtre, têtus», però també apareix el derivat *tercous* «colère, furieux» a la Lomanha (extrem NE. del domini gascò), i Pei de Garròs, poeta de l'Armanhac en el S. XVI, va usar amb aqueix sentit la variant *dercoús* (Palay II, 572, 656).⁷

Fora d'això el mot no és occità, i no reapareix fins a Itàlia, en la forma *tirchio*, pròpia especialment de Toscana, amb el sentit d'«avaro, spilorcio», usat pel Lasca (mj. S. XVI) i altres escriptors florentins; hi ha una variant *térchio* emprada pel florentí Sacchetti a la segona meitat del S. XIV, amb el sentit de «zotico, salvatico, rozzo», i observem que tant Sacchetti com el Lasca ho apliquen a pagesos i gent rústica i grofolluda. A penes s'ha fet cap estudi sobre el mot en italià: les breus notes d'AGI XXVII, 72; XXIX, 26, i els promptuaris d'Ang. Prati i Migliorini-Duro es limiten a suggerir que vingui de *pirchio*, antiquat, amb el mateix sentit: aquest l'usà un altre florentí, Baldovini (S. XVII), i avui es diu encara així a Pistoia (Petrocchi); però em sembla clar que, al contrari, és el més tardà i local, i menys conegut, *pirchio*, el que ha de ser alteració de *tirchio*, segurament per encreuament amb el sinònim *pilòrcio* (*spilòrcio*).

Hi ha, però, algun rastre del mot a d'altres parts del domini italià, car ja Gerhard Rohlfs va assenyalar-nos (ASNSL, volum CLXIV, 158) el cors *tercanu* «il piú bravo», on potser *bravo* s'ha d'entendre en el sentit de 'valent' (<'dur, endurit, empedreit') més aviat que en el de 'bo'.⁸ Per altra part en docs. medievals de Ligúria trobem encara la mateixa arrel, en un interressant i arcaic significat topogràfic: en docs. de divisió de termes *terca* significa «ciglione» o sigui 'vora alta d'una sèquia, caixer' (Rossi, *Misc. di Storia It.* xxxv, 135, 36).⁹ Que això s'enllaça sense dificultat amb un adjectiu que significa 'dur', 'rígid', 'cruel', 'avar', no és difícil d'admetre tractant-se de les vores seques i estèrils d'una sèquia. Doncs això ha existit també a Provença i en el Rosselló, si bé allí alterat en *tur-* per influència de *turo/stuire* TÜFOREM (quasi-sinònim) i potser ajudant-hi l'etim. pop. *turc* de què he parlat a la nota 3: «un vòu de ciéune que s'es-purgo; / o bèn, dins la sansouire *turgo*, / uno manado que pasturgo / o que passo en nadant l'aigo dóu Vacarés» (glossat «stérite», en *Mireio* XII, 149 5).

A Baixas m'anomenaren (1960) *Lu Türk* una partida de vinyes de terra mediocre, explicant-me que

era «sul *tújrø*». I amb aquest significat es degué formar el nom del poblet de *Tercui*, agregat de Sapeira, en un dels sectors més pobres i erms de la Terreta ribagorçana (*E.T.C.* I, 222), el sign. etimològic del qual, 'dur', és majorment segur en tant que s'oposa al del poble veí de *Tendr-ui*, en una vall menys aspra.

Entrem en un terreny més concret i suggerent quan ens adonem de l'extraordinària semblança de tot això amb un adjectiu cèltic, l'irl. i gaèlic *terc*. En dona testimonis Windisch en el període irlandès mitjà, en la forma *terc* 'rar, escàs' («spärlich, knapp»), però encara en tenim de més vells, perquè ja hi ha un compost *terc-phit* en irlandès antic —on *phit* es tradueix «ration» i *terc* «maigre»—;¹⁰ irl. mod. *tearc* «few, rare, scarce» (O'Reilly), gaèl. escocès *tearc* «scarce, rare», irl. mj. *te(i)rce* «escassedat, raresa, mancaça»: tot plegat condueix a suposar un adjectiu *TERKOS del cèltic primitiu. És de segur origen indoeuropeu. Només és que ací s'obren dues vies, al principi una mica divergents, si bé en definitiva totes dues van a parar a una mateixa arrel-mare, en l'indoeuropeu, per conducte de dues amplificacions radicals distintes: la gran arrel TER- 'refregar, desgastar, friccionar, perforar barrinant, torsionant, giravoltant'.

D'una banda s'ha suposat que el cèltic *TERKOS era el mateix que el ll. arcaic *tescum* que Ciceró definia «loca aspera et difficilia», Varró «loca quaedam agrestia, quod alicuius dei sunt», l'escoliaista d'Horaci «loca deserta et difficilia, linguã Sabinorum»,¹¹ i va usar-lo l'arcaic Actius en el passatge «quis tu es mortalis, qui in deserta et *tesca* te apportes loca»; i especialistes autoritzadíssims¹² han coincidit a mirar-ho com un testimoni de l'antiga comunitat lingüística italo-cèltica, admetent que tant el cèltic *TERKOS com l'italic *tescum* provinguin d'un anterior *TERS-KOS 'sec, estèril', derivat de l'amplificació radical indoeuropea TERS- 'estar sec' (a la qual pertanyen, junt amb el ll. *terra*, l'irl. *tír* 'terra' i 'sec', irl. *tart* 'la set', a-al. ant. *durst*, angl. *thirst* id., etc.): seria normal fonèticament, car el grup -RSK- va reduir-se sistemàticament a -rk- en irlandès i segurament en totes les llengües cèltiques,¹³ la *e* irlandesa pot correspondre el mateix a *i* antiga que a *ë*; i, essent així que el mot s'hauria de remuntar fins al període comú italo-cèltic, tindríem raó de més per estar segurs que l'adjectiu *TERKOS 'sec, estèril' ja existia en el cèltic continental.¹⁴

En una direcció una mica diferent també podríem creure, d'altra banda, que l'ètimon —indoeuropeu pre-cèltic— fos senzillament de la forma TERKO-, sense la -s-, base que els estudiosos tenien temps ha reconeguda com existent en diverses famílies indoeuropees orientals i altres, i que Benveniste (*Hittite et Indo-européen*, 1962, 125) va demostrar últimament com etsesa fins a l'hitita i el tocari: tocari B *tärk* «tourner, torde» (i tocari A *tark* 'cèrcol d'arracada'), que en el dialecte tocari AB, amb mutació consonàntica, es torna *tsärk*, però hi té el sentit de 'torurar', que d'una banda prové de l'acc. indoeuropea 'torçar' i d'altra banda ens anuncia ja les accs. com 'cruel, dur, rude, aspre, rígid' del nostre adj. romànic.